

Thorma János naplója

Naplóírással — tudomásunk szerint — a nagybányai Szabad Festőiskola mesterei, egykori tanítványai közül kevesen foglalkoztak. Réti István, az alapító tagok egyike ugyan kivételt képez olyan értelemben, hogy ő volt a festőkolónia „teoretikusa”, s *A nagybányai művésztelepről* írt könyve még napjainkban is társtalanul áll e jelentős művészeti központ történetének összefoglalása terén. Mikola András *Színek és fények* címmel közreadott emlékiratainak megírásához, amint ő maga is megfogalmazza, „több oldalról történt felszólításra és baráti ösztönzésre” kezdett.

E munkák, kétségtelen forrásértékük ellenére, nem vetekedhettek a naplóval, az írói műfajok e meghitt, kötetlen hangvételi formájával. Mert míg az előbbieket szerzői olykor megzabolázták régi eseményeket, emlékeket felidézõ gondolataikat, addig az utóbbi szerzői — a legkevésbé gondolván írói babérokra, publicitásra — közvetlenül és a történések pillanatának közelségében, az élmény frissességében reagáltak le az eseményeket. Az ilyenfajta írás kényszere önmegnyugtatóként szolgált, s nem igényelte a vélemények féken tartott kinyilatkoztatását.

Ilyen jellegű dokumentum került napfényre Thorma János tollából: 22 megsárgult és megsorbolt lapból álló füzet, amelynek tartalmát különböző — Réti Istvánhoz, Thegze Gyula debreceni egyetemi tanárhoz, festőkollégákhoz, képerkedőkhöz, művészeti társaságokhoz és személyiségekhez stb. írt — levélfogalmazványok, valamint naplótöredékek képezik. Az idő és a gondatlanság sajnos alapos rombolást végzett a füzetben, több lapja kitépetett. De még így, megcsónkítva is, túlzás nélkül állítható, hogy Thorma János ezen ismeretlen kézírata felbecsülhetetlen értékű forrásanyagot jelenthet egy esetleges és időszerű Thorma-monográfia vagy az erdélyi művészek memoárjait közlő sorozat egy újabb kötetének megszerkesztéséhez.

A naplótöredék — maradjunk ennél a megnevezésnél — Thorma János életének és munkásságának mindössze három évéből, az 1926—1928-as esztendőkből tartalmaz vonatkozásokat. A dokumentumanyag gerincét, mind mennyiségben, mind értékben az 1927. évi feljegyzések, levelek alkotják. Ez az év két szempontból is megérdemli a figyelmet: a művész eljutott életének ahhoz a szakaszához, amikor megvonja négy évtizedes festői pályájának, negyedszázados festőiskolai tanárkodásának és a festőkolónia elnöki tisztségében kifejtett tízévi tevékenységének mérlegét, másrészt pedig ekkor következik be a második őrsváltás a Szabad Festőiskola élén (az elsőt Hollósy visszavonulása¹ jelentette). A két vonatkozás azonban — amint az természetes is — összefonódva jelentkezik. Thorma önértékelése szervesen kapcsolódik az iskola további sorsa iránti gondok megjelenéséhez, a „hogyan tovább?” kereséséhez.

1926 végén Thorma János még optimista hangon írja a festőkolónia válságos helyzete orvoslásának lehetőségeiről: „Legutóbbi időben a művásárlás teljesen szünetel, a művészek így lassanként elveszítik függetlenségüket, alárendelik magukat az uralkodó ízlésnek (vagy ízléstelenségnek), mert életkérdés a művészi kultúrát szolgáló épületek emelése, műpártoló egyesületek, társulatok alakítása. Különösen érdekében volna a művészeknek Réti Istvánt, a nagybányai festőiskola volt tanárát és tulajdonosát megnyerni, hogy a nyári hónapokat itt töltsé. Köztudomású, hogy egyike a legkiválóbb pedagógusoknak, akinek az itteni működése kiszámíthatatlan hasznára lenne a képzőművészeknek. Ketten akkor teljesen ellátnák Nagybanján a tanítást, ha akármilyen sok tanítvány lenne is. Réti július-tól szeptember végéig, én a többi hónapokban. Nagyon jó lenne őt meghívni ezekre a hónapokra s biztosítani neki ezen három hónap alatt a zavartalan munkálkodást. Ha mindezek a feltételek teljesítve lennének, én garantálom, hogy Réti alatt ismét elérí, sőt túlszárnyalja régi virágzása korát.”

Derülését, munkakedvének felújulását nagyban fokozta a Szinyei Merse Pál Társaság üdvözlötte 25 éves tanári jubileuma alkalmával, amelyre három levélben válaszolt:

Kedves barátaim!

Mélyen meghatott az a szeretetteljes baráti üdvözlés, amellyel engem 25 éves tanári jubileumom alkalmával kitiintetni kegyesek voltatok, midőn Európának ezen elismerő művészegyesülete a legelső, engem egyik tagját kitiintető szavával elhalmozott, az önzetlen, igaz művészek nagyságáról tett tanúbizonyosságot.

Ezen kedves és nagy lelketekhez méltó üdvözlés Karácsony estéje előtt pár órával hozta meg az Angyal. A Ti elismerésetek a díszes páncélos ruhába öltöztetett, az én magános órhelyemen. Újban erőt, bizalmat öntöttetek belém látva azt, vannak barátaim, akik figyelemmel kísérik az én erőfeszítéseimet és amikor kell, segítségemre is sietnek.

Felöltöztettetek. Szívetek egész melegével béleltétek ki azt, hogy ne féljek, ne fázzam. Az ünnepnapokra megmutatom benne magamat, mert a nagy megtiszteltetés úgy kívánja. Azután elzárom, megőrzőm szépen és ha majd meghalok, ebben temessetek el, hogy ilyen legyek én, ha majd feltámadok.

Addig pedig folytatom a munkámat, újult erővel, bizalommal a művészet nagy hámorában kalapácsolom, formálom tovább a vasat.

Szeretettel öllelek szívemre Benneteket, Isten áldjon meg mindnyájatokat.

Nagybánya 1926 dec. 29.

Thorma János

Kedves Barátom!

Azt hiszem, nem csalódom, ha neked fejezem ki hálás köszönetemet a negyedszázados tanári működésem évfordulóján hozzám intézett kedves és mély érzelmű, a mai viszonyok között végtelen hasznos üdvözlő irat szerkesztéséért. Remélem, hogy ennek a jótékony hatását különösen hasznára fordíthatja a kolónia most, midőn munkámban nem tudok olyan határozott energiával dolgozni, mint régebbi időben, de remélem, ismét teljes erővel nekiláthatok a munkának, ha az egészségem a mostani tempóban javul.

A kiállításon ez alkalommal legnagyobb sajnálatomra nem vehetek részt. A legutóbbi időben leginkább prima impressziók megfestésével foglalkoztam. Ezeket azonban művemben értékesítve kellene bemutatnom, de egy sincs még készen.

Azután legfőbb nehézség az átvitele a képnek és a visszaszállítás. Az a sok ostoba komédia a határnál. Gyalázat, hogy a művészi munkákat is úgy kezelik, mint holmi közönséges árucikkeket. A vámok kérdése is egy nagy nehézség. Szóval ennek [...] neki kell készülni [...]. [Töredék, dátum és cím nélkül].

Kedves Pista!

A Te élelátásoddal, a Te vaskövetkeztetésseddel, a Te mázsás súlyú érveiddel meggyőztél Nagybányának egy országghatárt.

Ennek következtében a Szinyei Merse Pál Társaság által küldött karácsonyi ajándékot pár órával karácsonyest előtt meghozta nekem is az Angyal. Díszes páncélruha, lovagi jelvény. Felöltöm az ünnepnapok idejére, megmutatom benne magamat, mert a nagy megtiszteltetés úgy kívánja. Azután elteszem, megőrzőm szépen s ha majd meghalok, ebben temethettek el. Addig pedig felgyűröm az ingem ujját és kezembe veszem továbbra is a kalapácsot és a művészet nagy tárnájában, csitt-csatt, együtt formáljuk, közösen együtt, a megmelegedett vasat.

Nagybánya, 1926 dec. 29.

1927 derekán azonban már úrrá lesz rajta a csüggedés. Egészségi állapota nem megfelelő, s az iskola ügyei sem úgy alakulnak, ahogy szeretné. Réti Istvánhoz írja május 7-én kelt levelében:

Kedves Pista!

Bizonyára kétségbe ejtett az én szélsőséges gondolatú két levelem, de ilyen vagyok és ilyen is voltam mindig. Talán egy kicsit jobban tudtam uralkodni magamon, mint ma. Bizony okosabb is mindent közönyösen venni, sokkal jobban néz ki az ember minden dolga úgy. Most azonban áttérek a legújabb dolgok közlésére. Az iskolában most májusban van a beiratkozás a nyári félévre. Eddig nagyon csendesesen indul a dolog. Zifferhez iratkozott 8, Krizsánhoz 5 tanítvány. Ziffer nyert 5-öt a Krizsán tanítványai közül. Ennek sajnos az az oka, hogy

szegény Atya nem képes olyan korrektúrát nyújtani, ami a tanítványokat kielégítené, csak az Isten őrizte, hogy maradt nála egy is. Zifferben persze megvan a vele született szemtelenség, de fölényesen intelligensebb a korrektúrája és hinti a maszlagot erősen a tanítványai között...

A bukaresti növendékekről még eddig nem tudok semmi bizonyosat. A hó végén határozzák el, hogy ide fogják-e küldeni őket. Nagyon kérlek édes Pistám, azért úgy rendezd a dolgaidat, hogy június végére okvetlen legyere, mert én nem bírom ki az idő szerint a korrektúrát. Mostanában ismét szédüléseim vannak és a sok munkától ideges is vagyok, nem is tudom, hogy mi lesz az iskolából, ideig-óráig még csak tarthatjuk, de azután nincs senki, akire komolyan lehetne bízni. A tanítást itt senki sem tudná folytatni a mi szellemünkben. Az pedig igazán szégyen lenne, ha az a neo-irány burjánozna itt fel most, miután eddig meg tudtuk őrizni tőle az iskolát. Ez igazán ronda befejezése lenne a mi munkánknak. Azt hiszem ennél jobb lenne még a bezárása is az iskolának. Azután kezdjenek egy újat, de ezt a régít ne piszkolják be.²

A kolónia szintén nagyon beteg testileg és lelkileg is. Nincs két piktör jól egymással. Mindegyik vezető szerepre vágyik s egyik impotensebb mint a másik. De azért képesek egymást felfalni, hogy ami van, az minden az övé legyen. Hihetetlen ez az önzés és irigység s az általános képmutatás. (Nem képezed, hogy milyen utálatot érkezik itt köztük.) Én azt hiszem, ez a kolónia már mindenféle-képp szétesett, csak a máz tartja össze. Ha egészségem volna, még elbánnék velük és ráncba szedném őket, de nem izgatom vele magam, mert nem érdemes.

Különben dolgozom állandóan, azon töröm a fejemet, hogy ki kell már találni valami újat, ami ismét érdekelni, lelkesíteni fog. Visszatérek témás képekhez, mégis csak rongy dolog ez az örökös festés, ha nincs semmi lelki tartalma, ami egybe fogja, kifejezi a cselekmény által. Hiszen szép a rajz magában is, szép a szín magában is, de mennyivel szebb mind a kettő, ha céltudatosan egy cselekmény szolgálatába állítja az ember. Mégis csak az az igazi, magasabbrendű művészi munka. A festészet pedig erre alkalmas. Nem muszáj mindig arcképeket festeni, vagy aktot, vagy tájat, lehet mindezt együtt is csinálni egy jelenetbe foglalva. Gazdagabb lesz, dekoratívabb lesz minden az egybefoglalás által is, a kontrasztok által.

Június 30-án már végérvényes az elhatározása:

Édes Pista!

Budapestről július 21-én kelt levelezőlapodat ma 29-én kaptam meg. Eszerint már meg kellett volna magadnak korábban érkezned. Tegnap küldtem szét a meghívót az évről közgyűlésre, melynek egyik pontja az én időközi lemondásom az elnökségről.³ Elég volt a sok duhajkodásból. Elmegyek hazulról, nem állhatom azt a sok zsvajgást. Hadd verjék egymást főbe, miután már kidobtak az utcára és összetörték mindent. Majd, ha magukra maradnak, talán kijózanodnak. Meg kell próbálniuk helyreállítani a károkat — ha élni akarnak. Annuskát azért várom, ők, bízom benne, megérkeznek elsejére.

A mielőbbi viszontlátásig ölel

János

Augusztus 20-án pedig a Szabad Festőiskola vezetősége nevében *Nyilatkozatot* szerkeszt:

Mi, a nagybányai Szabad Festőiskola tulajdonosai és tanárai azon önzetlen szeretettel eltelve, mellyel 25 évi munkálkodásunk egész ideje alatt viseltettünk ezen nagy jelentőségű alapításunk iránt, elhatároztuk az elmúlt években, felkérjük a Nagybányai Festők Társaságát⁴, hogy ezen intézmény fennállását biztosíthassuk, működjének közre és segítsenek a tanári teendők végzésében. Ez úton gondoltuk megoldani a legsimábbban való átadását az iskolának azokba a kezekbe, amelyek gondoltuk legjobban ismerik a mi tanítási elveinket és művészetben is legközelebb állanak hozzánk. Sajnos ezen jóindulatú gondoskodásunk nem mindenkinél talált olyan fogadtatásra, mint amilyenre méltán számítottunk és amely az iskola érdekének és az ő egyéni érdeküknek is legjobban megfelelt volna. Mivel hosszas munkálkodásunk ideje alatt, némileg elfáradva vagy akadályozva vagyunk az állandó iskolai munka további vitelében, nagy fájó munkra kénytelenek [vagyunk] elhatározni, hogy ezen iskolánkat, amely mint erkölcsi és jogi tulajdonosoknak kormányzásunk alatt áll, ideiglenesen bezárjuk.

Ezen elhatározásunkról a Nagybányai Festők Társaságát, Nagybánya városát értesítjük.

Fenntartjuk azonban azon jogunkat, hogy ha szükségesnek tartjuk, ezen iskolánkat Nagybányai Szabad Festőiskola név alatt bármikor és bármely helyiségben tovább folytathassuk, iskolánknak ezen címét egyszer és mindenkorra, magunknak tartjuk fenn.

Figyelmeztetjük tehát a Nagybányai Festők Társaságát, hogy amennyiben iskolát óhajt alapítani, megfelelő elnevezésről és vezetőkről gondoskodják, Nagybánya városával a nekünk nyújtott kedvezmények további folyósítása iránt sürgősen lépjen érintkezésbe.

Az iskola felszerelését leltár szerint kölcsön adjuk, a készpénzt rendelkezésükre bocsátjuk azzal a föltétellel, hogy azt kizárólag a festőiskola fenntartására, modell, iskolaszolga fizetésére és kisebb kiadások fedezésére fordítják.

Az átadás ideje 1927. év október hó 31. napja.

Kelt Baia Mare, Nagybánya 1927. szeptember hó.

Ezután jön a számvetés, eddigi tevékenységének értékelése:

Thegze Gyula egyetemi tanár úrnak

Debrecen — Egyetem

Kedves Barátom!

Legutolsó találkozásunk alkalmával említetted nekem, hogy 1918 őszén szót volt arról Debrecenben, hogy az „Aradi vértanúk” című mű nagy történelmi képemet megvásárolják. Igaz, hogy ez régen volt, s azóta sokat változott a világ, de mégis megkérdem Tőled, nem lehetne-e ezt a mozgalmat újra életre keltetni? 31-ik éve, hogy ezt a képet 1896-ban kiállítottam olyan sajtósikerrel, amilyenre példa alig volt. Beöthy Zsolt írt egy tanulmányt róla a Budapesti Szemle 325. szám — ha jól emlékszem — júliusi füzetében. Rákosi Jenő, Alexander Bernát, Lyka Károly, Keszler József, Kiss József, Bródi [!] Sándor, Kazár Emil, Thury Zoltán stb. legjelesebb írók tollából jelentek meg tárcák és cikkek kivétel nélkül az elismerés hangján írva. Sajnos az akkori politikai viszonyok között nem értékesíthettem a képet az uralkodó házra való tekintettel. Két és fél esztendei munkámba és tízezer forintomba került a kép. Kiállítottam, de a jóvedelmét a kiadás fölemésztette, nem volt belőle semmi hasznom. Most már 31 éve még mindig el van temetve, egy ládába beraktározva a „Talpra Magyar”-ral együtt, amely 15 évi munkámat emésztette fel.

Ebben az évben van 40 éve, hogy a festői pályára léptem, 35 éve állítottam ki az első képemet a Mücsarnokban (Szenvedők), 25 éve tanítok a Nagybányai Szabad Festőiskolában ingyen. 10 éve vagyok a Kolónia elnöke. — Megértem azt a négyes jubileumot, de ez alatt az idő alatt bizony elfáradtam, ma már szeretném ha legalább valamim volna. Egyéb vagyonom nincs ennél a két képnél, az egyiket még hozzá be is kellene fejezmem. Hogy ezen célomat elérhessem és öregségemre legalább szerény kis biztosítékom legyen, értékesítenem kell a képet.

Ha tudnál valamit tenni ez ügyben, kérek, tedd meg azt. Mindenesetre kérek tájékoztatást levélben a lehetőségről. Makray Mihály volt nagybányai polgármester és Szatmár megye főispánja szeptember folyamán Debrecenbe megy, felkeres majd ő is, hogy ezen ügyről beszéljetelek.

Szíves választodat várva maradok

régi barátod

Th. J.

Az „Ellenzék” Szerkesztőségének

Kolozsvár

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Az Ellenzék 43. évfolyamának 252. számában közölt „Válságban a festőkolónia” című közleményükre vonatkozólag, kérem szíves figyelmükre méltatni a következő soraimat. F. év szeptember hó 4-én, 2 hónal előbb bejelentett lemondásomat a Nagybányai Festők Társasága elnökségéről a közgyűlés elfogadván, egyhangúlag Mikola András választotta meg. Ugyanazon hónap 7-én Réti István kollégámmal együtt bejelentettük Mikolának, hogy a 25 év óta fenntartott jogi és erkölcsi tulajdonunkat képező Nagybányai Szabad Festőiskolát megszüntetjük és vagyonát a Nagybányai Festők Társaságának adjuk át. Amíg Mikola gondoskodott az új iskola szervezéséről, pár hétig korrektúra nem volt, de műteremben modell állott és a tanítványok dolgozhattak. Szeptember hó 24-étől fogva az újonnan szervezett tanári kar vezetése mellett a tanítás rendben folyik. Azért féltő gonddal arra kell törekednünk, akik lelkünkön viseljük a nagybányai művészet további fennállását, hogy ezen nehéz és önzetlen munkájukban segítségükre legyünk. Ké-

rem azért, az igen tisztelt Szerkesztőséget, hogy tegyen meg mindent ezen új művész szervezet fenntartására és kísérje jóakarató figyelemmel a jelenlegi vezetők munkálkodását.

Arról többé szó sem lehet, hogy én vezető állást foglaljak el a kolóniában, túlságosan nehéz munka az már nekem, de egyébként mindig támogatni fogom fennmaradását.

Fogadja a Szerkesztőség őszinte nagybecsülésem nyilvánítását.

Igaz tisztelettel
Thorma János

E levél gondolatmenetét folytatják a naplóba írt kísérő sorok:

Megértem az egyes művészek aggodalmát, hiszen többféle irányt képviselnek és tudom, hogy a cikk íróját is a legjobb intenciók vezették cikkének a megírásában, de abban is bizonyos vagyok, hogy a jelen viszonyok között, jobb összeállítását a kolónia vezetőségében nem tudnék, ha reám bíznák sem a szervezését.

Arról, hogy én ismét átvegyem a kolónia vezetését, szó sem lehet, az én munkám ideje elmúlt. Nyugalomra van szükségem, hogy egészben a saját művészettel foglalkozzam, mert eddig életem fele munkálkodását az iskola és a kolónia ügyeinek vezetésére fordítottam. Jöjjenek most már mások friss erővel, mi akik félreállottunk, elég ha mi elég figyelemmel kísérjük működésüket, de erre időt kell adnunk. Alig múlt el egy hónapja, hogy átvette a kolónia ügyeinek irányítását az új elnök és az iskola vezetését az új tanári kar. Nagyon korai dolog még akár jó, akár gáncsoló véleményt mondani működésükről. Időt kell adni, meg kell várni az eredményt, amelyet [!] csak akkor mondhatunk szereplésükről, igaz véleményt. Piktórokat művészeti ügyekben egy véleményre hozni képtelenség, azért egy cseppet sem csudálom, ha vannak elégedetlenek, aggályoskodók. Hiszen minden művész magát tartaná a legalkalmasabbnak és művészeti, saját művészeti irányát a legéletrevalóbbnak. Ez olyan természetes dolog, hogy másképp nem is szabad lenni, de ennek a felfogásnak a leggyakrabban az egyesületekben nem lehet érvényt szerezni. Természetes az is, hogy ilyen változás alkalmával minden irány előre akar törni és keresi az elhelyezkedést. Eltekintve minden modern iránytól, Nagybányának van egy speciális kialakult művészete, ennek az istápolása kell hogy legyen a mi legfőbb gondunk. Nincs szükségünk idegen palántákra, van nekünk gyökeres életerős művészeink, amely ebben a talajban magától nő és virágzik. Ennek a megvédésére és fenntartására kell fordítanunk minden erőnket. Nem azt mondom ezzel, hogy más művészi törekvéseket már kizárjunk. Mi örömmel látjuk ezeket és ha nem akarnak bennünket elnyomni és a mi területünket elfoglalni. Nagybánya elsősorban a Nagybánya művészete, csak azután követhetnek minden más művészet. Ezt kivétel nélkül mindenkinek tudomásul kell venni és tiszteletben tartani. Ezeket tartottam szükségesnek elmondani a kolónia és az igazság érdekében.

Ezután következik a naplótöredék talán legszebb, de ugyanakkor a legvitathatóbb, elfogult megjegyzéseket tartalmazó része. Thorma korabeli festőkollégáira vonatkozó értékeléseinek nagy része nem helytálló, de fordítsuk figyelmünket inkább az önmaga iránti elégedetlenségére. A műkritika elmarasztalja Thormát a „kis rongyokért”, ahogyan ő maga az egyfajta közönségizlés kielégítésére festett képeit nevezte. Sorai rávilágítanak a művészetében tett kompromisszumok okaira. Thorma János azonban mindenekelőtt az Október 1, Az aradi vértanúk, a Talpra magyar, az Ibolyaszedők, az Újoncok bevonulása stb. festményei révén írta be kitörölhetetlenül nevét a művészettörténetbe. És nem utolsósorban azzal a fáradhatatlan tevékenységével, amelyet a nagybányai Szabad Festőiskola tanáráként és elnökeként a hosszú évek során önzetlenül kifejtett.

1927. december 29.

Vége az ünnepeknek és vége van az évnek is. Régen elmúlt, hogy ilyen kellemesen éreztem magamat, mint mostan. Testem-lelkem mintha megszabadult volna minden bajtól, minden teherrel. Úgy érzem magam, mint régen egy rozsályi kiránduláson, sőt az egész életem folyását mintha az jelképezné leghívebben és leghasonlóbb volna hozzá. Elindultunk az életre és nagy készülődéssel beszereztünk mindent, amire gondoltunk, szükségünk lesz az útra, hogy célunkat elérjük. De sajnos soha nem a cél volt a fő. A körülmények mindig másfelé terelték az ügyeinket és foglaltak le bennünket, legfőbb volt az evés, ivás, a mulatás. Mikor ezen túl voltunk, félig-meddig berúgva, neki indultunk a végső célnak, hogy

felérjünk a hegy tetejére. Közben elcsúsztam, felugrottam, mentem tovább, mintha semmi sem történt volna, fáradtan, kábultan, majd már a kimerüléstől tántorogva, de mégis felérkeztem a hegy tetejére. És ott úgy éreztem magamat, mintha egyszerre kinyíltak volna szemeim s mintha még tisztább volna a fejem, mintha a nap feljöttével eloszlott volna minden sötétség és világosan látom azokat a helyeket, ahol életemben jártam és ahol mit tettem mind szemem elé tárul.

Látom világosan, hogy a szép nő vagy a részeg ordítás, a szerelem, a tobzódás, mind egyformán külön volt, amely csak nehezebbé tette az utamat és végül is megviselte a szívemet. És most idefenn a tetőn, a nagy csendben hallom a szívem dobogását. Ez volt eredménye az egésznek, ez a kifáradt szív. És most idefenn mégis úgy érzem, hogy ismét erős lettem, művészetem ismét felébredt és olyan erősen ösztönöz, mint soha életemben. Tele vagyok képekkel, amelyek tisztán állanak előttem, nem úgy, mint feljövetelem alatt. Látom a sok hiábavalóságot, amit elkövettem, látom a sok kenyér munkát, azt a keskeny utat, amelyen művészetem közben mégis előre haladt. Pályám kezdetén jól indultam, sajnos közben kikanyarodtam, akartam látni és tudni, hogy a mások útja jobb-e? Nem. Jobb volt az, amit én magamtól kezdtem, legalábbis nekem az a jobb, megfelelt. Jobb-e a „Szenvedők“, a „Vértanúk“ a „Talpra magyar“, az „Október“, az „Ibolyaszedők“, vagy mint a többi. Itt kell folytatnom tovább, ha be akarom fejezni méltóan a kezdetet. Kár a sok időért, ami elpocsékolódott, mit értem a 25 éves tanítással? Mit a kolónia fenntartásával? Elpocsékoltam életem legnagyobb részét a mások érdekében. És van-e eredmény? Semmi, vagy alig valami. Legfőbb baj azonban az volt... hogy volt a pénztelenség. Kis rongyokat kellett mázolni egy évtized óta, hogy élni tudjak. És ha legalább vagyont gyűjthettem volna, de éppen olyan szegény vagyok, mint amikor ebbe az üzleti munkába fogtam. Most is csak ott állok a bizonytalanság előtt, még talán rosszabb, mint a kezdet elején...⁵

A nagybányai festőiskola 1976-ban ünnepelte létesítésének 80. évfordulóját. Bár mint intézmény évtizedekkel ezelőtt bezárta kapuit, a megjelölés mégsem alaptalan, hiszen fogalmomá vált, s a bányaváros jelenleg is festőnemzedék bölcsője. Az iskola története tehát lezárult, de az úttörőkre, az alapító tagokra való hivatkozás, emlékezés, örökségük ápolása nemes feladat képzőművész, művészet-történész és újságíró számára egyaránt.

Rácz Albert

JEGYZETEK

- Hollosy Simon 1901 őszén mond végleg búcsút a nagybányai művésztelepnek. Távozása jórészt a személyét ért sérelmekkel magyarázható. Utána új korszak következik a festőiskola történetében, amit az „itt maradt negyek“ (Ferenczy Károly, Iványi Grünwald Béla, Réti István és Thorma János) által létrehozott „Szabad Festőiskola“ megnyitása (1902. április) fémjelez.
- Neosoknak a Münchenben, de főleg Párizsban tanult fiatal festőket nevezte, akik Gauguin, Van Gogh, Matisse, Manguin nyomdokain haladva „felrúgták“ az alapítók vezéreszméjét, a természetközpontúságot. A „szellemi szakadás veszélye“ — ahogyan Réti István találon megfogalmazta — már a század első évtizedében jelentkezett, s a festőiskola életének második válságos időszakát szülte. A modern törekvések úttöréséről volt szó, amelyet a plein air hívei nem néztek jó szemmel, a személyük, tekintélyük elleni támadásnak vélték.
- Az említett válság nyomán a vezetők az iskola szervezeti megerősítésére törekedtek, hogy ily módon kizárják az „idegen“ beavatkozás további lehetőségeit. Így született meg 1911 őszén a Nagybányai Festők Társasága.
- Átmeneti megoldásként négy fiatal festő — Ferenczy Valér, Börtsök Samu, Krizsán János és Mikola András — vállalta az iskolai tanítást. Rövid idő múlva azonban mindannyian lemondanak. A kísérlet sikertelen maradt, Réti és Thorma Nyilatkozatban jelentik be az iskola bezárását.
- Ezután következnek a festőkortársakra — élökre és eltávozottakra — vonatkozó, többnyire elfogult megállapítások. Eltekintünk idézésüktől. A naplótörédek ezzel — befejezetlenül — lezárul. Írója, Thorma János még tíz évig alkotott, de az 1927 végén papírra vetett nekibuzdulásból már számottevő munkára nem futotta. A mester 67 éves korában, 1937-ben végleg kiejtette kezéből az ecsetet. A dokumentumértékű napló (időközben terjedelmében sajnos tovább csorbulva) a nagybányai levéltár birtokába került.